

Järjestöissä me innostutaan

Oppiminen ja kestävä sivistys järjestötoiminnassa

toimittanut Marion Fields

Järjestöissä me innostutaan

Oppiminen ja kestävä sivistys järjestötoiminnassa

toimittanut Marion Fields

Sisällysluettelo

1. Esipuhe (Marita Salo).....	6
2. Järjestöllisen sivistyksen jäljille (Marion Fields ja Suvi-Tuuli Lehtinen).....	8
3. Yhteisö on järjestöllisen sivistyksen ydin (Marion Fields, Lea Lihavainen ja Henriikka Vainio-Östergård).....	12
4. Vuorovaikutus ohjaa oppimaan koulutuksessa (Marion Fields).....	16
5. Muiden tuki kannustaa oppijaa (Marion Fields).....	22
6. Koulutuksesta on hyötyä yksilölle ja järjestölle (Suvi-Tuuli Lehtinen).....	26
7. Oppiminen muuttaa yksilöä, järjestöä ja maailmaa (Lea Lihavainen).....	30
8. Kestävä elämä edellyttää sivistymistä (Henriikka Vainio-Östergård).....	35
9. Järjestössä oppiminen tuottaa sivistystä (Lea Lihavainen ja Marion Fields).....	41
10. Lähdeluettelo.....	47
11. Liite 1. Haastatteluprosessin kuvaus.....	52

1. Esipuhe

Näkyvin osa järjestöjä on toiminta ja sen tulokset. Jäsenille ja vapaaehtoisille järjestöä koossa pitävä voima on yhteisö. Yhteisöä liikuttaa halu uudistaa ja tuottaa myönteisiä vaikutuksia. Oppiminen pitää yllä liikettä. Vertaisuus syventää yhdessä oppimista. Järjestöissä oppiminen luo osaltaan yhteiskunnan sivistyksellistä perustaa.

Järjestöjen toiminta ja oppiminen vaikuttavat yksittäisten ihmisten elämässä ja lähiyhteisöissä. Sen lisäksi järjestöt ovat koko historiansa ajan kiritäneet laajempia muutoksia ja toteuttaneet merkittäviä yhteiskunnallisia innovaatioita. Tässä järjestöjen sivistystyöllä on aina ollut merkittävä osuutensa, olipa kyse terveyskasvatuksesta, ihmisoikeuksista, tasa-arvosta tai sivistyksellisten oikeuksien puolustamisesta. Konkreettiset uudistukset tarvitsevat sivistyksellistä perustaa.

Omaehtoisesti ja yhdessä oppiminen osuu uudistavan oppimisen syvään päätyyn. Järjestöissä oppiminen nivoutuu toimintaan, vuorovaikutuksen kautta oivaltamiseen ja ajattelun avartamiseen. Uudistava oppiminen vaatii tietoa, taitoja ja osaamista syvemmälle menevää reflektiota. Se on ajattelutapojen, arvojen ja tunteiden tutkimista suhteessa toisiin ihmisiin ja ympäröivään yhteiskuntaan.

Tänään uudistava oppiminen järjestöissä kiinnittyy yhä voimakkaammin kestävä luonto- ja ympäristösuhteen tutkimiseen. Ekologisesti ja sosiaalisesti kestävä elämän kysymykset ovat nousseet järjestöjen agendoille toimialasta riippumatta. Järjestöjen koulutuksista haetaan välineitä kestäviin kuluttajavalintoihin, lähiruokaan ja kiertotalouden toteuttamiseen. Vapaaehtoistoiminnalla ja koulutuksella rakennetaan sosiaalisesti kestävämpiä yhteisöjä. Osaamisen rinnalla syvenyy ymmärrys kestävästä elämäntavasta.

”Järjestöissä me innostutaan.” on tutkimusmatka oppimisesta ja sivistystyöstä tämän päivän järjestöissä. Se nostaa valokeilaan yhdessä oppimisen uudistavan voiman ja järjestöjen yhä tärkeän sivistystyön merkityksen. Ja haastaa tarkastelemaan järjestöjä myös oppimisympäristöinä.

Marita Salo
Toiminnanjohtaja
Opintokeskus Sivis

2. Järjestöllisen sivistyksen jäljille

Oppiminen on järjestö- ja kansalaistoiminnan ytimessä, sillä jäsenten osaa- minen lisääntyy aina aktiivisen osallistumisen myötä. Tämän julkaisun teh- tävänä on herättää keskustelua kouluttamisen ja opiskelun roolista sivi- tyksen rakentajana järjestöissä.

Järjestöissä opitaan paljon asioita tekemällä, ja toimintaan ryhtyminenkin vaatii usein yhteistä opiskelua: Sisällöllisen osaamisen lisäksi järjestössä opitaan vuorovaikutustaitoja, yhteisöllisyyttä, keskinäistä arvostusta sekä vastuunkantoa itsestämme ja muista - ja samalla sivistytään.

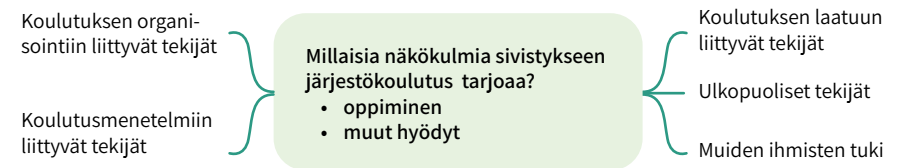
Vaikka järjestöillä on pitkä perinne kansansivistäjänä, niiden kokemus omasta sivistysroolistaan on hämärtynyt. Tänä päivänä sivistys koetaan niissä etäiseksi ja ”liian isoksi ja ylvääksi” asiaksi (Hannukainen & Fields 2021). Monet järjestötahot ovat kuitenkin jäseniä opintokeskuksissa, mikä tekee niistä vapaan sivistystyön toimijoita, joille kuuluu sivistystehtävä.

Järjestöt viheliäisten haasteiden edessä

Koulutuksen tavoitteena järjestössä on mahdollistaa laadukas toiminta (Fields & Valanne 2015), jota ohjaavat sen toiminta-ajatus ja arvot. Jär- jestöissä ollaan kuitenkin suuren haasteen edessä, kun niiden odotetaan oman toiminnan lisäksi vastaavan myös ilmastonmuutoksen kaltaisiin isoi- hin ongelmiin. Taustalla tässä on usein oman jäsenistön halu olla mukana ratkomassa aikamme isoja ja niin kutsuttuja viheliäisiä ongelmia (“wicked problem”) ja toimia eettisesti oikein.

Tämä julkaisu tarjoaa havaintoja siitä, mitkä tekijät järjestöjen kurssi- ja ver- taisopintomuotoisessa koulutustoiminnassa edistävät tai estävät oppimista ja sitä kautta sivistymistä. Keskittymällä oppimiseen ja muihin koulutuksen tuottamiin hyötyihin avaamme järjestökoulutuksen näkökulmia oppimi- seen ja sivistymiseen. Keskitymme erityisesti kestävään elämäntapaan kas- vamiseen ja siinä sivistymiseen (lyhennettynä kestävä elämä), sillä aiheen merkitys on kasvussa ja siitä tarvitaan tietoa.

Näkökulmia lähestytään tässä julkaisussa tapaustutkimuksen keinoin ku- vailemalla oppimista ja sivistymistä ilmiönä kahdeksan eri järjestön järjes- tämän koulutuksen kautta. Mukaan valittiin monipuolisesti useita koulu- tuksia, jotta kerätty tieto olisi luotettavaa, ja havaintoja voitaisiin hyödyntää laajemmin. Järjestöjen koulutuksia tarkasteltiin viidestä näkökulmasta, jot- ka on esitetty alla olevassa kuviossa.

Kuvio 1. Selvityksen viitekehys

Kohteeksi valittiin jo päättyneitä koulutuksia Opintokeskus Siviksen Sivi- verkko-hallintajärjestelmästä, jotta tarkastelemaan päästiin myös oppimi- sen vaikutuksia.

Siviksen tuella järjestetyt koulutukset käsittelivät kestävä elämän teemoja sosiaalisesta, kulttuurisesta ja ekologisesta näkökulmasta. Esimerkkitapa- ukset edustavat erilaisia opiskelun muotoja: viisi koulutusta ja kolme vertai- sopintoryhmää, joista osa toteutui kasvotusten ja osa verkossa.

Koulutukset:

- Luonto-Liitto ry:n Itämeri-kouluvierailukoulutus
- Yhden Vanhemman Perheiden Liitto ry:n Voimaa vanhemmuuteen -viikonloppu
- Käsi- ja taideteollisuusliitto Taito ry:n ja Taito Varsinais-Suomen Korjaa, paikkaa ja parsi -koulutuskokonaisuus
- Taito Pirkanmaa ry:n Green Wardrobe -hankkeen koulutukset vaatteiden kestävydestä
- Kohtuus vaarassa -liikkeen yhteistyö Suomen luonnonsuojeluliiton Pohjois-Karjalan piiri ry:n kanssa: Terve luonto, terve mieli -koulutus

Vertaisopintoryhmät:

- Pohjois-Karjalan Marttojen Viiri-hankkeen Tieto kiertoon -ryhmä
- Koillis-Savon Kalevalaiset ry:n Metsä, metsän henki
- Joensuun MM-Martat ry:n Ilmastoystävällinen ravinto, kansainvälisyys, osallisuus ja hyvinvointi -ryhmä

Iso osa tiedonkeruusta tapahtui puolistrukturoitujen haastattelujen avulla: jokaisesta ryhmästä haastateltiin kouluttaja ja järjestön tai yhdistyksen edustaja sekä muutamassa myös opiskelijoita. Haastattelut toteutettiin helmi-huhtikuussa 2021 Teams-videokokousalustan avulla. Haastattelu-prosessia ja haastattelujen runkoa avataan tarkemmin liitteessä 1.

Tiedon luotettavuuden lisäämiseksi (esim. Robson 1993), analysoimme haastattelujen ohessa muun muassa koulutusohjelmia ja niiden tavoitteita, koulutusmateriaaleja, järjestöjen verkkosivustoja sekä palautekyselyjen tuloksia. Lisäksi hyödynsimme aineistoja Tieto kiertoon -opintoryhmämallin kehittämistyöstä, jossa Opintokeskus Sivos on ollut mukana. Tarkoituksena oli myös havainnoida koulutuksia paikan päällä, mutta koronapandemian takia se ei ollut mahdollista.

Jotta aineistosta saatiin tarkka ja kokonaisvaltainen kuva, se luokiteltiin ja analysoitiin neljän hengen työryhmässä, johon kuuluivat Marion Fields, Suvi-Tuuli Lehtinen, Lea Lihavainen ja Henriikka Vainio-Östergård.

Esittelemme tässä julkaisussa ensin teoriapohjaa ja sen jälkeen tuloksia, eli sitä, miten koulutus ja muut tekijät edistävät oppimista, sekä kestävään elämään oppimiseen vaikuttavia seikkoja YK:n Agenda 2030 -ohjelmajulistuksen valossa. Tarkastelemme, miten oppimisen transformaatio, eli niin kutsuttu syvämuutos, ja koulutusten muut hyödyt yksilöille ja järjestöille näkyvät aineistossa. Lopuksi pohdimme, mitä on järjestöllinen sivistys tämän aineiston valossa. “Neljä näkökulmaa järjestölliseen sivistykseen” -tiivistelmät lukujen lopussa tuovat havainnot yhteen.

3. Yhteisö on järjestöllisen sivistymisen ydin

Sivistymisen ja sivistystyön kulmakivinä pidetään Seppo Niemelän (2011) mukaan persoonallisuuden toteuttamista, aktiivista kansalaisuutta, yhteiskunnan eheyttä ja tasa-arvoisuutta sekä työllistettävyyttä. Järjestöjen ja kansalaisyhteiskunnan sivistyksellinen tehtävä liittyy Niemelän mukaan erityisesti yhteisöllisyyden, yhdenvertaisuuden ja aktiivisen kansalaisuuden rakentamiseen: yhdessä tekemällä on mahdollisuus olla aktiivinen kansalainen ja vaikuttaa maailmaan. Samalla toiminta antaa eväitä henkilökohtaiseen kasvuun ja oman osaamisen vahvistamiseen.

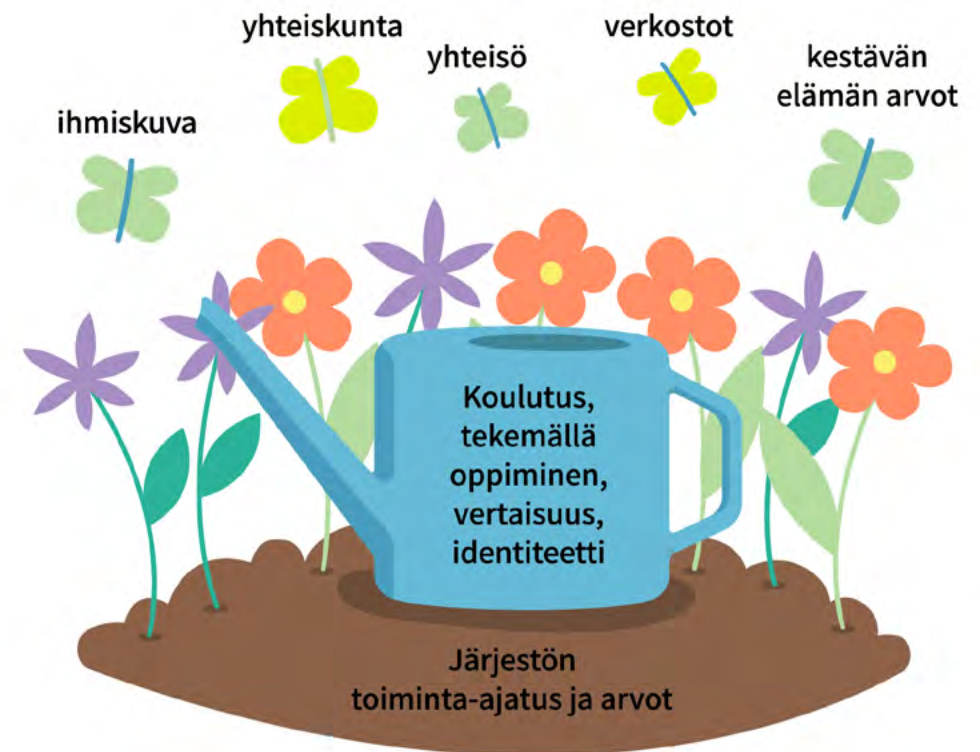
Järjestöt ovat olemassa ratkaistakseen erilaisia yhteiskunnallisia ongelmia. Omaan toimialaan liittyvien pulmien rinnalle ovat nousseet ilmastonmuutoksen kaltaiset niin kutsutut “viheliäiset ongelmat”, joiden ratkaisussa järjestöt haluavat olla mukana (Hannukainen & Fields 2021). Koko järjestökenttä pohtiikin nyt ratkaisuja ongelmiin, jotka ovat aiemmin olleet esillä vain ympäristö- tai ihmisoikeusjärjestöissä.

Koska sekä ekologisesti että sosiaalisesti kestävä elämän merkitys järjestötoiminnassa korostuu, se tulee nähdä osana järjestöllistä sivistystä, ja siihen liittyvää koulutusta tulee kehittää.

Järjestöt ovat aatteellisia organisaatioita, joissa sivistymisen tiedollista pohjaa ohjaa järjestön toimiala. Sivistyminen vaatii taustalleen muutakin: taitoja, yhdessä toimimisen kykyä ja yhteisen identiteetin syntyä.

Järjestöllisen sivistyksen ytimessä on **kyky elää toistemme kanssa ja muuttaa maailmaa** järjestön toiminta-ajatuksen mukaisesti.

Se vaatii **oppimista** järjestön erityisaiheisiin, toiminnassa tarvittavia taitoja, **identifioitumista** järjestöön sekä kykyä ja tahtoa toimia **yhteisössä**.

Kuvio 2. Järjestöllinen sivistys kuvallisesti ilmaistuna.

Kestävän elämän sivistykselle raamit YK:n ohjelmajulistuksesta

Agenda 2030 on YK:n kansainvälinen ohjelmajulistus kestävän kehityksen edistämiseksi. Julistuksen tavoitteet kuvaavat laaja-alaisesti ihmiskunnan kohtaamia haasteita, jotka kytkeytyvät toisiinsa ekologisen, sosiaalisen ja kulttuurisen ulottuvuuden kautta. YK:n jäsenistä enemmistö, Suomi mukaan luettuna, on sitoutunut ohjelman tavoitteiden toteuttamiseen vuoteen 2030 mennessä.

Julistusta on arvosteltu liian selkeästä yhteydestä jatkuvan talouskasvun ihanteisiin, eikä sen koeta antavan ratkaisuja viheliäisten ongelmien eteneeseen. (Räkköläinen & Meriläinen 2018).

Erkka Lainisen (2018) mukaan kestävän kehityksen onnistumisen edellytyksenä on talouskasvun irtikytkentä luonnonvarojen kulutuksesta. Tilalle meidän tulisi oppia ekologisuutta painottava luontosuhde, jossa kulutuskeskeinen ajattelu on muuttunut toisia ihmisiä ja luontoa kunnioittavaan suuntaan.

Järjestöille Agenda 2030 on tuttu viitekehys, jota ne hyödyntävät koulutuksessa (Henrikson 2017). Järjestöt tavoittelevat usein toiminnallaan sellaista muutosta, joka mahdollistaa uudenlaisen ajattelutavan leviämisen. Lainisen mukaan tämä edellyttää kuitenkin laajempaa ymmärrystä asioista, eli systeemistä ajattelua. Systeemisen ajattelun teoria painottaa kaikkien asioiden ja ilmiöiden välistä keskinäisriippuvuutta ja rohkaisee Agenda 2030 -ohjelmajulistukseen tukeutumista etsittäessä keinoja viheliäisten ongelmien taltuttamiseen.

Järjestöissä sivistyminen vaatii taustalleen toimintaa ja muutosta

Sivistymistä voidaan ajatella muutoksena. Taustalla on transformatiivisen tai uudistavan oppimisen ajatus: oppimalla uudistamme perustavanlaatuisia käsityksiämme ihmisenä olemisesta ja suhteestamme ympäröivään todellisuuteen.

Jack Mezirowin teoriaan perustuva oppimiskäsitys korostaa itsenäisen ajattelun merkitystä kasvussa aktiiviseen kansalaisuuteen ja moraalisiin valintoihin. Uudistavan oppimisen avulla voidaan ratkaista todellisen elämän ongelmia (Mezirow jne. 1998). Idea on lähellä myös perinteistä käsitystä sivistyksestä, jossa korostuvat yksilön autonomia ja kypsyyt. Järjestöissä muutokseen tähtäävässä toiminnassa ja oppimisessa yksilöllinen vastuu ja reflektointi yhdistyvät toisten jäsenten erilaisten näkökulmien huomioon ottamiseen.

Transformatiivisen oppimisen teoriaa on kestävän elämän näkökulmasta kritisoitu toiminnallisen näkökulman puuttumisesta: ajattelun rinnalle tarvitaan voimaantumista ja sosiaalista toimintaa (Laininen 2018). Yhteisöllisyyttä ja kollektiivista toimintaa vaalivat järjestöt ovatkin mielenkiintoinen tarkastelun kohde, kun puhutaan oppimisesta ja sivistymisestä, koska niiden tarjoama koulutuskin vastaa usein toiminnasta juontuviin tarpeisiin.

Pohdimme julkaisussamme järjestökoulutuksen mahdollistaman transformaation ja sivistymisen olemusta: onko se tiedollista, eettisiin valintoihin keskittyvää vai yhteiskunnallista toimintaa vahvistavaa? (ks. Lahti 2020.)

Koulutus tukee sivistymistä

Järjestöillä on kunniakas perinne ruohonjuuritason sivistäjänä, mutta tällä hetkellä niiden kokemus omasta sivistysroolistaan on hämärtynyt. Syitä on esitetty muun muassa toiminnan ja koulutusten muuttumisesta lyhytkestoisemmiksi, jolloin aikaa sivistymisen vaatimalle reflektiolle on vähemmän (Hannukainen & Fields 2021).

Oppiminen on järjestö- ja kansalaistoiminnan ydin. Järjestöjen toiminta voidaan ylipäänsä nähdä yhtenä suurena oppimiskokemuksena, sillä jäsenten osaaminen lisääntyy aina aktiivisen osallistumisen kautta. Tässä julkaisussa keskitytään järjestöjen kursseihin ja vertaisopintoryhmiin eli opintokerhoihin, jotka ovat järjestöllisen vapaan sivistystyön toimintamuotoja, joita Opintokeskus Sivis muiden opintokeskusten tapaan tukee.

4. Vuorovaikutus ohjaa oppimaan järjestökoulutuksessa

Järjestötoiminnassa koulutuksella on vahva asema. Taustalla vaikuttaa usein ääneen lausumaton oletus siitä, että koulutuksissa omaksuttuja tietoja ja taitoja käytetään yhteiseksi hyväksi, ja osallistujat sitoutuvat toimintaan (esim. Fields & Valanne 2015). Tässä luvussa arvioidaan koulutuksen järjestelyjen, keston, koulutustilojen ja -menetelmien, tavoitteiden sekä verkko-opiskelun vaikutuksia ja vertaillaan kurssien ja vertaisopiskelun eroja.

On tärkeää osallistaa jo suunnitteluun

Kun koulutusta suunnitellaan, on hyvä kiinnittää huomiota siihen, miten erilaiset järjestelyihin liittyvät käytännöt tukevat oppimista. Tässä aineistossa ne eivät erityisesti nousseet esiin, mutta esimerkiksi toimiva logistiikka helpotti opettamista: kun kouluttajien ei tarvinnut huolehtia ruokahuollosta, he saattoivat keskittyä kouluttamiseen ja opiskelijoiden osallistamiseen.

Suunnitteluvaiheessa koulutusten kohderyhmien mukaan saaminen oli käytännön teko, jolla koettiin olleen positiivinen vaikutus heidän sitoutumiseensa koulutukseen ja sitä kautta oppimiseen. Tämä nousi esiin esimerkiksi molemmissa Käsi- ja taideteollisuusliitto Taito ry:n koulutusryhmissä:

”Me ollaan lähdetty vahvasti kuulemaan sieltä kohderyhmältä, että minkälaiseen pakettiin meidän ammattilaisten pitäis tätä käsityötä nyt pakata.” (Green Wardrobe –hankkeen vetäjä)

Koulutuksen kesto ja intensiivisyys vaikuttavat oppimiseen

Järjestöissä kurssien kestot ovat lyhentyneet (Fields ja Hannukainen 2021) ja pitkäkestoisiin koulutuksiin on yhä vaikeampaa saada osallistujia. Vertaisoppiminen ryhmissä vaatii enemmän aikaa, minkä vuoksi opintokeskusten tukemien kokonaisuuksien kestoksi on määrätty vähintään 10 opetustuntia. Vaikka lyhyet kurssit eivät tue oppimista pitkien tapaan, haastatteluista ilmeni, että niiden järjestäminen on kuitenkin esimerkiksi saavutettavuus-syistä tärkeää.

”Kun on pidempi kurssi, oppimiskokemus on syvempää. Jos on lyhyt kurssi, niin silloinhan vaan vähän riipaistaan pintaa, ja sen jälkeen on paljon kiinni siitä, miten opiskelija jatkaa siellä kotona.” (Korjaa, paikkaa ja parsi -kouluttaja)

Kahdessa ryhmässä koettiin, että kurssien ohjelma oli hyvin intensiivinen, mikä voi vaikuttaa siihen, kuinka paljon opiskelija jaksaa jäsentää tietoa: eräs osallistuja arvioi, että kolmen päivän kurssissa olisi ollut ainesta viidelle päivälle. Tiiviys tarkoittaa myös luentopainotteisuutta, jolloin osallistujat ainakin yhdessä ryhmässä kokivat, ettei oppimista tukevalle reflektiolle ollut tarpeeksi tilaa.

Sekä opiskelijat että yhdistysten edustajat kokivat ennako-oletusten mukaisesti, että vertaisopintoryhmässä opiskelun pitkäkestoisella luonteella on ollut positiivinen vaikutus oppimiseen. Osallistujat olisivat halunneet ryhmänsä jatkuneen pidempäänkin oppiakseen vielä lisää:

”Meillä oli 5 tai 6 tapaamiskertaa. Musta tuntuu, että se oli lyhyt, tai mulla oli semmoinen kokemus.” (Tieto kierto -vertaisryhmäläinen)

Koulutustila voi innostaa tai latistaa

Kommenteissa koulutustilan vaikutuksesta oppimiseen kaikuu ihanteen ja resurssien välinen ristiriita. Erityisesti silloin, kun teemana on kestävyys, haluttaisiin kokoontua inspiroivaan luontokohteeseen, mutta käytännössä usein tyydytään edulliseen ja helposti saatavilla olevaan tilaan. Järjestäjien toiveena oli, ettei opiskeluinto latistuisi, vaikkei tila ole toiveiden mukainen, ja että tila olisi saavutettava ja esteetön. Tilakysymys nousi esiin viidessä tapauksessa kahdeksasta. Tilalla todettiin yleisesti olevan merkitystä oppimiselle, joten sitä ei tulisi väheksyä:

”Mehän kokoonnuttiin eri paikoissa. Kysymys on tilasta ja rahasta. Me ollaan tehty töitä, että ollaan voitu olla sitten ilmaiseksi jossain paikoissa.” (Ilmastoystävällinen ravinto, kansainvälisyys, osallisuus ja hyvinvointi -vertaisopintoryhmäläinen)

”...se että on luonnon keskellä niin kyllähän se jo ympäristönä on semmoinen jotenkin eheyttävä, että ehkä voisin sanoa, että se vahvistaa sitä [...] kyllä se luonto ympäristönä on semmoinen tukeva.” (Voimaa vanhemmuuteen -koulutettava)

Tukevatko menetelmät oppimista?

Järjestökoulutuksessa menetelmien ja oppimistavoitteiden olisi syytä vastata toisiaan (esim. Valanne 2015). Jokaisessa haastattelussa järjestössä korostettiin osallistavia menetelmiä, kuten konkreettista itse tekemistä, jakamista ja vierailuja oppimisen tukena. Koulutusten muututtua aiempaa tiiviimmiksi luentomaisen opettamisen rooli on kuitenkin kasvanut. Esimerkkinä osallistavuudesta toimii Luonto-Liiton kouluvierailijakoulutus:

”...kouluvierailu pidetään suunnilleen sellaisena, kuin se tapahtuisi koulussa, ja osallistajat tekevät itse tehtäviä kuin olisivat koululaisia. Silloin he saavat hyvän käsityksen kouluvierailun sisällöstä. Eli tässä tarkoitan sellaista tekemällä oppimista.” (Itämeri-kouluvierailukouluttaja)

Taito-Pirkanmaan Green Wardrobe -hankkeen koulutuksessa oli puolestaan viety nuoria opiskelijoita kirpputorille. Vierailun elämyksellisyyden arvioitiin edesauttaneen oppimista:

”Varsinkin pilottiryhmälle, jotka oli vähän nuorempia oppilaita, se oli kovin mielenkiintoista. He olivat aivan, että miksi äiti ei ole tuonut heitä tänne kirpputoreille. He oli 11-12 -vuotiaita, niin se avas heidän silmiä aika hyvin tämän hankkeen myötä.” (Green Wardrobe -hankkeen kouluttaja)

Luentomuotoisen koulutuksenkin oli koettu herättävän voimakkaita tunteita, mikä voi tukea muutosta, vaikka yleensä ajatellaan, että transformatiivinen oppiminen vaatii taustalle muutakin, esimerkiksi toiminnallisuutta tai reflektiota.

Vertaisopintoryhmät poikkesivat kurseista siinä, että niiden aikana puhuttiin enemmän yhteisestä tiedon rakentelusta ja vuorovaikutuksesta. Tämä on oppimista tukeva elementti, joka usein puuttuu kurssimuotoisesta opiskelusta:

”...oppimisen kannalta on paljon helpompi oppia, kun ite tekee jotain konkreettisesti sen eteen, eikä pelkästään vaikka lue siitä asiasta. Sitten se helpottaa tietysti myös, jos käy muiden ihmisten kanssa läpi niitä asioita. Se oli tuossa ryhmässä mun mielestä hyvä.” (Tieto kiertoon -vertaisryhmäläinen)

Vertaisopintoryhmässäkin oppiminen tarvitsee taustalleen tiedollisuutta. Tätä pidettiin ryhmässä yllä muun muassa lähettämällä osallistujille tapoamisten välillä artikkeleita luettavaksi.

Aineistoista esiin nousseet koulutusmenetelmät tukivat erityisesti eettisiin valintoihin liittyvää muutokseen tähtäävää oppimista eli transformaatiota.

Verkkokoulutuksessa mietityttää vuorovaikutus

Muutamassa ryhmässä oli kokeiltu verkossa opiskelua. Niissä kannettiin huolta vuorovaikutuksesta, opiskelijoiden motivoinnista ja ajankäytöstä. Koko päivän kestävä koulutus verkossa nähtiin hyvin intensiivisenä, ja suuren osan koetuista haasteista voikin tiivistää tähän kommenttiin:

”Koulutus oli aika pitkä, viisi tai kuusi tuntia... ja se oli aika intensiivinen, joten uskon, että se oli osallistujille aika rankka... Vierailutehtävien tekeminen etänä ei ole samanlaista kuin paikan päällä, ja kun esimerkiksi ryhmätyöt tapahtuivat Zoomin breakout roomeissa, niitä ei kouluttajana pystynyt samalla tavalla seuraamaan kuin lähikoulutuksessa. Opiskelijoiden tuki ja ohjaus saattoi jäädä vähän vaillinaiseksi, mutta se johtuu paljon siitäkin, että monet eivät samalla tavalla halua osallistua, kuin jos olisivat paikan päällä.” (Itämeri-kouluvierailukouluttaja)

Esitysten lyhentämistä ja parempaa jaksottamista esitetään keinona edistää oppimista ja vuorovaikutteisuutta verkko-opiskelussa (esim. Huhtanen 2019). Verkko-opiskelun organisointi on osassa järjestöjä vielä uutta, mutta sen merkityksen oletetaan kasvavan, minkä vuoksi sen yhteyttä oppimiseen ja sivistykseen on tehtävä näkyväksi jatkossakin.

Neljä näkökulmaa järjestölliseen sivistykseen

- Vuorovaikutus nousee vahvasti esiin, kun pohditaan koulutuksen vaikutusta oppimiseen: vuorovaikutusta tulee olla ohjelmassa, tilojen tulisi innostaa siihen, ja vuorovaikutukseen tulee panostaa erityisesti verkossa.
- Kun koulutukset ovat aiempaa lyhyempiä ja tiiviitä, tiedon omaksuminen vaikeutuu. Sivistymisen ja sitä edeltävän oppimisen kannalta olisi parempi, että tiedolliset tavoitteet olisivat kevyemmät ja mukana olisi mahdollisuus tiedon ja kokemuksen jakamiseen, jos koulutuksen kestoa ei voi pidentää.
- Vertaisoppiminen saattaa tarjota ratkaisuja oppimisen syventämiseen, koska se sisältää yhteistä tekemistä ja tiedon rakentelua. Toisaalta oppimisessa tarvitaan myös tietoa, jonka hankinnasta ja käsittelystä ryhmän on itse huolehdittava.
- Verkko-opiskelun merkitys järjestöissä kasvaa voimakkaasti. Vuorovaikutuksellisuuteen panostaminen ja jaksottaminen tukevat oppimista, joten niihin on kiinnitettävä huomiota.

5. Muiden tuki kannustaa oppijaa

Kun puhumme kestävään elämäntapaan kasvamisesta ja sivistymisestä, ja tämän vaatimasta muutoksesta, transformaatiosta, esille nousee usein ihmisten välinen vuorovaikutus ja tarve kuulua ryhmään (Salonen & Bardy 2015). Yhteisöllisyydestään tunnetut järjestöt toteuttavat tätä muun muassa kerhotoiminnalla, koulutuksilla ja vertaistukiryhmillä. Lisäksi niiden verkostot mahdollistavat omaa yhteisöä laajempaa vuorovaikutusta ja oppimista. Keihin järjestökoulutuksen osallistujat tukeutuvat oppimisensa tueksi?

Vertaisuus on järjestössä sivistymisen kulmakivi

Lähes jokaisessa esimerkkiryhmässä nousi esiin vertaisten merkitys oppimiselle. Se on olennaista silloinkin, kun kyseessä ei ole varsinaisen vertaistuki. Vertaisoppiminen nähdään vahvasti positiivisena asiana, sillä yksilön oppiminen tehostuu ja syvenee muiden kannustamana. Ryhmässä saa erilaisia näkemyksiä ja oppii ymmärtämään muita ihmisiä. Aktiivisuus ja motivaatio puolestaan laskevat yksin opiskellessa. Kursseilla vertaisuuden hyödyntäminen oppimisen tukena oli tämän aineiston valossa vertaisopintoryhmiä satunnaisempaa:

”...kun säännöllisesti palataan sen aiheen pariin. Niin sittenhän se oppiminen on joukko-oppimista, niin kyllä se on tehokkaampaan kuin yksin.” (Tieto kierto -vertaisryhmäläinen)

Koronapandemia heikensi toimintakaudella 2020-2021 mahdollisuuksia vertaisuuden hyödyntämiseen:

”Tavallaan kun se toiminta loppuu, niin se sitten loppuu. Jokaisen osallistujan omalle kontolle jää se sitten. Harmillisesti koronan takia on yhteiset kokoontumiset jääneet.” (Terve luonto, terve mieli -vertaisryhmäläinen)

Järjestö innostaa ja mahdollistaa

Järjestöillä on monia keinoja tukea oppimista ja oppijoiden välistä yhteisöllisyyttä. Oppimista edisti esimerkiksi se, että vapaaehtoinen saa alussa tuekseen kokeneemman toimijan tai järjestön työntekijän. Toisaalta osallistumista, ja siten oppimista, on estänyt se, jos osallistujalle ei ole löytynyt omasta yhdistyksestä mielekästä toimintaa, tai vertaisia, joihin tukeutua.

Toiminnan mahdollistaminen opitun soveltamiseksi edistää oppimista (Hannukainen & Fields 2021). Lisäksi järjestön yhteisöllisyys, ja sen edustamat arvot ja ideologia, koettiin useammassa ryhmässä oppimista edistävänä tekijänä:

“Kun on järjestö, niin järjestöhan yleensä kokoavat ihmisiä. Jos hallituksen taholta huudeltais, että menkää metsään, menkää metsään, niin se ei onnistuisi, se ei mene näin. Järjestöissä me innostutaan.” (Ilmastoystävällinen ravinto, kansainvälisyys, osallisuus ja hyvinvointi -ryhmäläinen)

Järjestön ulkopuoliset tukijat

Neljässä esimerkkiryhmässä vastaajat nostivat esiin järjestön ulkopuolisia oppimista tukevia tahoja, kuten perheen, ystävät ja lähipiirin. Myös vapaaehtoisten “asiakkaat”, kuten opettajat, jotka ottivat Itämeri-kouluvierailijat vastaan, ovat kehuneet ja kertoneet kannustavasti, mitä vierailija voisi vielä kehittää toiminnassaan.

Oppilaitosyhteistyö voi laajemminkin edistää oppimista, etenkin, jos tutkintoon johtavassa opiskelussa voi hyödyntää järjestökoulutuksessa saamaansa osaamista. Tämä nousi esiin vain yhdessä ryhmässä, mutta on järjestökentällä varsin yleistä.

Kestävää elämäntapaa toteutetaan arjessa, jolloin perheen ja läheisten tuki, tai sen puute, joko auttaa sen omaksumisessa tai haittaa sitä. Haastateltavat jakoivat positiivisia kokemuksia esimerkiksi siitä, miten yhdessä on vaihdettu ilmastoystävällisempään ruokavalioon. Koulutuksen mahdollistama transformaatio näkyy silloin erityisesti eettisten valintojen tasolla (ks. Lahti 2020).

Perhe ja läheiset ovat myös heitä, joille kestävyysaiheisesta oppimisesta puhutaan eniten, vaikka aineistossa sivuttiin myös sosiaalisen median käyttöä.

Kampanjoissa oppimaan halutaan kaikki

Järjestöt voivat sisällyttää oppimiseen ohjaavia aineistoja myös kampanjointiinsa, kun mukaan toimintaan halutaan mahdollisimman laaja yleisö. Tämä nostaa monia aiheita yleiseen tietoisuuteen, mutta esimerkiksi ympäristöjärjestöjen ilmastokampanjoissa on epäselvää, millaiseen oppimiseen se johtaa, ja johtaako tietoisuus toimintaan (esim. Lansbury Hall & Taplin 2007).

Käsi- ja taideteollisuusliitto Taito esitteli Korjaa, paikkaa ja parsi -kampanjaansa verkkosivullaan seuraavasti:

“Taitoliitto haastaa jokaisen suomalaisen paikkaamaan tai parsiimaan ainakin yhden tavaran vuonna 2021. Silloin yli viisi miljoonaa tavaraa voisi saada jatkoaikaa ja palvelua pidempään.”

Kampanja toteutettiin keräämällä tarinoita ja kuvia yhdessä Suomen käsityön museon kanssa ja sosiaalisessa mediassa. Eri puolilla Suomea järjestettiin myös koulutuksia, joissa opeteltiin esimerkiksi parsimisen tekniikoita, ja oppimisen tueksi tuotettiin myös nettivideoita. Voidaan arvioida, että kampanjalla oli mahdollisuus edistää transformatiivista oppimista ja kestävästä sivistymistä: ensin se herätti kiinnostusta, sitten mahdollisesti tietoisuutta ja lopulta toimintaa ja oppimista.

Neljä näkökulmaa järjestölliseen sivistykseen:

- Kaikenikäiset oppijat kaipaavat kumppaneita oppimiseen ja kasvamiseen. Vertaisuuden voima on vahvasti järjestöissä läsnä. Sen hyödyntäminen voisi vahvistaa oppimista myös kurssimuotoisessa koulutuksessa, jossa se on toistaiseksi satunnaista.
- Järjestöjen aatteellisuus ja yhteisöllisyys tukevat oppimista. Toiminnalla ja vuorovaikutuksella mahdollistetaan koulutuksessa opittujen taitojen harjaantuminen ja sivistyminen.
- Kun kyseessä on kestävään elämään kasvaminen, perheen ja läheisten merkitys on suuri. Miten järjestöt voisivat ottaa toiminnassa olevien läheiset mukaan?
- Kampanjointi herättää tietoisuutta järjestöjen edustamista aiheista, mutta sen jalostuminen sivistykseksi vaatii myös oppimista tukevaa toimintaa.

6. Koulutuksesta on hyötyä yksilölle ja järjestölle

Esimerkkijärjestöjemme koulutukset tuottivat kestävään elämään oppimisen lisäksi muutakin hyötyä, mikä näkyi haastatteluissa sekä yksilöiden että yhteiskunnan tasolla. Koulutusten synnyttämä yhteisöllisyys ja vuorovaikeutus kasvattavat sosiaalista pääomaa ja antavat elinvoimaa sekä yksilölle että järjestölle, ja pitävät uteliaana elämälle. Oma kokemus ja konkreettinen tekeminen ovat muutoksen avain:

”...jos halutaan jotain muuttaa, tai liikuttaa asioita ja ihmisiä, niin pelkkä rationaalinen pohdiskelu ei riitä, vaikka se on palkitsevaa ja antoisaa.” (Terve luonto, terve mieli –vertaisopintoryhmäläinen)

Koulutusten ja kurssien tuoma muutos tapahtuu ensin yksilötasolla. Koulutuksen koetaan vahvistavan arjen taitoja, yhteistyötaitoja ja tulevaisuustaitoja, millä on positiivinen vaikutus myös järjestöryhmän ulkopuolella. Vaikka haastattelemamme järjestöt ovat poliittisesti sitoutumattomia, ne arvioivat, että yhdistystoiminta mahdollistaa yhteiskunnallista vaikuttamista yksilötasolla. Erityisen positiivisena nähtiin koulutusten tuottama tietojen, taitojen ja kokemusten yhteiskunnallinen yhteisvaikutus: tutustuttuaan kansanedustajan työhön erään esimerkkikoulutuksen osallistujat saivat ymmärrystä siitä, kuinka Suomi toimii, mikä puolestaan lisäsi heidän yhteiskunnallista valmiuttaan. Näin uudet näkemykset yhdistettynä aiempaan tietoon loivat suuremman kuvan vaikuttamisesta ja osallisuudesta.

Yhteiskunnallisen muutoksen aikaansaamiseksi tarvitaan oppivia yhteisöjä, jotka synnyttävät uudistavaa oppimista, ja tekevät kestävää tulevaisuutta todeksi haastamalla vallitsevat yhteiskunnan käsitykset ja kulttuurit (Laininen 2018, 34-35).

Henkistä pääomaa, hiljentymistä ja perheyhteyttä ilman hintalappua

Osallistuminen näkyi myös henkilökohtaisina muutoksina arjessa. Yhden Vanhemman Perheiden Liiton luontolähtöinen viikonloppukurssi toi luonnossa liikkumisen ja rauhoittumisen lähemmäksi perheiden arkea. Kun vanhemmat huomasivat lasten viihtyvän metsää tutkien, alettiin siellä viihtyä koko perheen voimin. Ohjaus ja vertaistuki kurssin aikana auttoivat sanoittamaan omia ajatuksia ja tekemään tuntemuksia todellisiksi. Merkittävintä oli oman vanhemmuuden selkiytyminen, voimavarojen vahvistuminen, armollisuus ja oivallukset:

”...sitten myös pienet hetket ja oivallukset, että mitä voinkaan lapsen kanssa tehdä, ja miten voi siihen arkeen tuoda jotain hyvää uutta juttua.” (Voimaa vanhemmuuteen –kurssilainen)

Kurssin koettiin myös hitsaavan perheitä tiiviimmin yhteen, kun some, ystävät ja arjen häiriötekijät puuttuvat ja kokonaisuyläpidon ansiosta vanhemmat saavat keskittyä perheen kanssa olemiseen:

”Luonnon läheisyys ja semmoinen hiljaisuus on hyvä heille ja se tavallaan tuo sitä perhedynamiikkaa vahvemmaksi.” (Voimaa vanhemmuuteen -kouluttaja)

Koulutukset ja kurssit rahoitetaan usein avustuksilla ja säätiöiden tuilla. Edullinen tai kokonaan ilmainen hinta oli monelle haastatellulle osallistumisen edellytys. Edellä mainittu Voimaa vanhemmuuteen -kurssi, joka sisälsi majoituksen ja ruokailut, tarjosi ainutlaatuisen mahdollisuuden koko perheen virkistäytymiseen ilman merkittävää taloudellista satsausta.

Koulutuksessa omaksutut tiedot ja taidot voivat toisinaan myös tuoda lisä-
tuenestestettä ja edistää työllistymistä työkokemuksen muodossa:

”Kouluvierailuja tehdään usein opintojensa ohessa, joten me pystytään tarjoamaan osa-aikaista työtä ja toiminnallista kokemusta työelämästä, järjestöelämästä ja aktiivisen kansalaisen taitoja.” (Itämeri-kouluvierailukouluttaja)

Osaavat ja innostuneet jäsenet ovat järjestönkin etu

Toiminta luo järjestölle perustan, ja koulutustoiminnasta järjestö saa parhaimmillaan sekä suoraa taloudellista hyötyä että laajaa tunnettuutta. Esimerkiksi Luonto-Liiton Itämeri-vierailijat tapaavat kymmeniä oppilaita kouluvierailuillaan vuosittain, mikä lisää järjestön näkyvyyttä ja madaltaa kynnystä lähteä mukaan toimintaan:

”Meidän kouluvierailijat on etupäässä nuoria ja heillä ei oo mitään varsinaista asiantuntijaroolia vaan aktiivisen kansalaisen rooli. He pystyvät näyttämään omalla esimerkillään, kuinka helppoa se on kenen tahansa lähteä järjestötoimintaan mukaan.”
(Itämeri-kouluvierailukouluttaja)

Siinä missä kouluttautuminen antaa siihen osallistuville syyn pysyä jäseninä ja maksaa jäsenmaksua, aktiivinen koulutustoiminta ja osaavat, innostavat järjestön edustajat tuovat mukanaan uusia jäseniä. Kasvava jäsenmäärä puolestaan tukee Luonto-Liiton tapauksessa järjestön tavoitetta yhteiskunnasta, jossa arvostetaan luonnon moninaisuutta ja sen itseisarvoa.

Tieto kulkee ja säilyy yhdessä tehden

Uuden oppiminen ja yhdessä jaettu tieto antavat syyn kokoontua yhteen ja synnyttää vuorovaikutusta ja yhteisöllisyyttä:

”Sitä tarvii sitä tietoo kaikennäköistä. Sitä on ihana jakkaa toisille, se on ihanaa, jos pystyy jollekin antamaan semmoisen vinkin tai tiedon niin se on minusta myös palkitsevaa itselle.”
(Ilmastoystävällinen ravinto, kansainvälisyys, osallisuus ja hyvinvointi -vertaisryhmäläinen)

Yhdessä oleminen ja tekeminen auttaa myös ekologisesti säilyttämään ja arvostamaan mennyttä ja vanhaa sekä vaalimaan muistoja ja yhteisön muistijälkeä:

”Vaikkapa se perheen muistijäljen säilyttäminen, että ne tarinat elää ja kulkee ja niitä vaalitaan. Se on käsityöläisissä jotenkin sisäänkirjoitettua. Muistoista tulee kivoja juttuja ja siten enemmän ja enemmän arvostaa tätä ympäröivää luontoa ja kokee sen, miten kallis se on.” (Korjaa, paikkaa ja parsi -koulutuskokonaisuus)

Esimerkkikoulutuksemme ovat onnistuneet luomaan lisää yhteiskunnallista tietoutta, jonka avulla yksilöllisiä elämänvalintoja on muutettu ekologisemmiksi ja eettisimmiksi, mikä on osallistujan itsensä, tämän läheisten ja viime kädessä koko yhteiskunnan etu.

Aineistossa korostui myös sosiaalisten verkostojen lisääntyminen, sosiaalinen, yhteisöllinen ja yhteiskunnallinen osallistuminen sekä aktiivinen kansalaisuus. Samanlaista hyötyä tuottaa muukin vapaaseen sivistystyöhön, kuten kansalaisopistojen kursseille, osallistuminen (Manninen jne. 2019).

Neljä näkökulmaa järjestölliseen sivistykseen:

- Koulutukseen osallistuminen ei saa olla kiinni varallisuudesta.
- Yhteisen hyvän lisääminen tiedon avulla luo yhteisöllisyyttä ja ystävävyttä, mikä on järjestötoiminnan punainen lanka.
- Yhteinen opiskelu auttaa järjestöjä kirkastamaan omaa toiminta-ajatustaan ja tukee aktiivisen kansalaisuuden ihannetta.
- Menneisyys ja olemassa oleva tieto juurruttavat meitä. Tulevaisuus ja siihen tarvittava tieto kasvattaa meitä. Järjestöjen tulisi löytää oma paikkansa kestävänsä sivistyksen edistäjinä. Transformatio edellyttää tiedollisuuden lisäksi muun muassa kehollista oppimista (Laininen 2018). Tämä on yksi järjestöjen mahdollisuuksista, kun ne voivat esimerkiksi viedä koulutukset luontoon ja helposti hyödyntää taidelähtöisiä ja muita osallistavia menetelmiä.

7. Oppiminen muuttaa yksilöä, järjestöä ja maailmaa

Järjestöjen ytimessä on toiminta: toiminta aktivoi, se yhdistää jäseniä ja siitä etsitään virkistystä. Järjestöjen rooli arjen taitoja, luottamusta ja demokratiaa vahvistavana oppimisympäristönä on pantu merkille ja tiedotetaan aiempaa paremmin esimerkiksi tunnistettaessa yksilön osaamista. Sen sijaan järjestöjen sivistysrooli tässä ajassa kaipaa kirkastamista.

Usein järjestön toiminta-ajatukseen liittyy myös tavoite saada aikaan muutosta. Kuinka muutokseen tähtäävä, uudistava oppiminen toteutuu järjestöissä? Entä millaista tämä oppiminen on aineistomme näkökulmasta?

Transformaatio liittyy kestävyYTEEN

Aineistossamme muutokseen tähtäävä transformatiivinen oppiminen liittyy erityisesti kestävään elämäntapaan. Muutosta myös tapahtuu, mistä kertoo ilmastoystävällistä ruoanlaittoa opiskelleen Tieto kierto -ryhmän ajatus eettisestä kuluttamisesta:

”Sen jälkeen, kun tuli tietoiseksi vaikka kaakaon tai avokadon ja sitruhedelmien vaikutuksista, niin joo ne on jäänyt sinne kauppaan.” (Tieto kierto -ryhmäläinen)

Muutoksessa ryhmän jäsenyydellä on ollut vaikutuksensa:

”Toi on kyllä tärkeää, että on samaan suuntaan ajattelevia ihmisiä ja mielellään vielä niinkö vähän syvemmästä päästä, niin pääsee itsekin siinä imussa sitten eteenpäin.” (Tieto kierto -ryhmäläinen)

Transformaation rakennuspuut: reflektio ja vuorovaikutus

Suurin osa ihmisen oppimisesta tapahtuu vuorovaikutuksessa muiden kanssa. Vuorovaikutuksessa voi reflektoida omia ajatuksiaan sekä itseksensä että vastavuoroisesti muiden kanssa. Oppimista tukee asioiden suhteuttaminen omaan elämään ja se, että opiskelija kokee opittavan asian itselleen merkitykselliseksi (esim. Rauste-von Wright & Soini & von Wright 2003). Tähän liittyviä havaintoja löytyi aineistosta:

”Mä sanoin, että entäpä jos jokainen arvioikin omaa suoriutumistaan ja jokainen sitten antoi arvosanan ja sen jälkeen mä kerroin jokaiselle heidän onnistumisensa. Eräs osallistuja sanoi, että mikä siinä on kun mä kotona teen yksin, niin mä en koskaan suoriudu kymppin arvoisesti, mutta kun täällä ryhmässä teen niin sitten suoriudun.” (Tieto kierto -ryhmäläinen)

Aikamme viheliäisiä ongelmia voidaan lähestyä voimavarakeskeisesti, ja ne voidaan nähdä ylisukupolvisen yhteistyön mahdollisuuksina. Tällöin vuorovaikutuksen, kohtaamisen ja vertaistuen yhdistäminen oppimiseen on tärkeää:

”Yhteisöllisyshän on hirveän tärkeää. Sehän toteutuu, kun käsitöitä tehdään. Se on niin erityyppistä kuin opetus, jossa pidetään luentoja.” (Green Wardrobe -hankkeen vetäjä)

”Me tarvitaan uusia ideoita, uusia näkökulmia ja uusi asioita. Ite ainakin, oon aina ollut utelias elämälle. (Ilmastoystävällinen ravinto, kansainvälisyys, osallisuus ja hyvinvointi -vertaisopintoryhmäläinen)

Erityisen hyvin vuorovaikutus tukee oppimista vertaisopintoryhmissä, kuten Pohjois-Karjalan Marttojen Tieto kierto -ryhmässä, jonka tavoitteena on tarjota lievennystä nuorten ja aikuisten ilmastohuoleen.

Oppijoiden kykyä ja toimijuutta pyritään ALL YOUTH -hankkeen (2021) ja Opintokeskus Siviksen yhteiskehittämisen tuloksena syntyneissä ryhmissä tekemään näkyviksi vertaisoppimisella, mentoroinnilla ja osaamisen tunnistamisella. Ryhmät suunnittelevat itse toiminnan, toteutustavat ja sisällöt: oleellista on tiedon jakaminen ja toinen toisilta oppiminen. Tieto kiertoon -osaamismerkkin saadakseen ryhmä raportoi, kuinka omaa osaamista on opittu tunnistamaan, ja millaisia tapoja toimia ja vaikuttaa ilmastokysymyksissä on käsitelty ja opittu. Toimintamallia voi soveltaa muuhunkin tiedon jakamiseen tähtäävään ryhmätoimintaan.

”...on paljon helpompi oppia, kun ite tekee jotain konkreettisesti sen eteen, eikä pelkästään vaikka lue siitä asiasta. Sitten se helpottaa tietysti myös, jos käy muiden ihmisten kanssa läpi niitä asioita. Se oli tuossa ryhmässä mun mielestä hyvä.”
(Tieto kiertoon -ryhmäläinen)

Järjestöissä yhteisö tukee muutosta

Järjestössä opiskellessa erityisesti vuorovaikutus tuntuu olevan muutosta vahvistava tekijä. Oppimista nähdään tapahtuvan erilaisten taitojen lisäksi erityisesti minäkuvan ja oman identiteetin rakentamisessa, oman toiminnan projektiluonteisessa hallinnassa sekä kyvyissä yhteensovittaa erilaisia näkemyksiä ja tavoitteita. Kansalaisjärjestöjen sivistyksellinen mahdollisuus perustuukin niiden kykyyn tarjota ihmisille heidän odotuksiaan ja todellisia tarpeitaan vastaavaa oppimista.

Kuten tässä julkaisussa on havaittu, järjestökoulutukseen kuuluu samantaisia aineksia kuin perinteiseen koulutukseen esimerkiksi luokkatilojen ja materiaalien osalta, mutta transformaation hakemisessa ne tarjoavat myös toisenlaisia elämyksiä:

”...kokemukset luonnossa on olennainen osa tätäkin kokonaisuutta, mutta sitten on myöskin semmoinen yhteisön kokeminen. Se konkretisoitui tuolla Kolin seurojentalolla, siis tähän veti aivan ennätysmäärän porukkaa.” (Terve luonto, terve mieli -vertaisopintoryhmäläinen)

Järjestö tarjoaa oppilaille yhteisen tilan, jossa tietoa ja ajatuksia voidaan jakaa. Ajatusten jakaminen auttaa osallistujia tiedostamaan omia käsityksiään. Samalla se tarjoaa ideoita enemmän kuin yksin työskenneltäessä. Myös yksittäisen opiskelijan kognitiivinen kuormitus vähenee, kun tehtävä jakautuu isomman ryhmän kesken.

Päivi Tynjälä ottaa kirjassaan Oppiminen tiedon rakentamisena (2002) ilmastomuutoksen esimerkiksi, johon pienryhmäopiskelu sopii hyvin. Ekologisen kestävyuden käsittelyssä se näyttää toimivan myös oman aineistomme perusteella.

Haastateltavamme toivat useassa yhteydessä esille hyvänä asiana järjestön tarjoaman koulutuksen liittymisen arjen tilanteisiin ja haasteisiin, minkä tiedetään olevan järjestökoulutuksen valtti. Tämä voi auttaa hahmottamaan esimerkiksi ilmastonmuutoksen kaltaisia abstrakteja kysymyksiä.

Oppimisen mahdollistama muutos tapahtuu järjestössä paremmin, jos opittua voi hyödyntää käytännössä (Fields 2020). Edellä esitellyissä esimerkeissä oppiminen ja sen soveltaminen nähdään toisiinsa kytkettynä prosessina, jossa sosiaalisella toiminnalla on vahva sija (vrt. Tynjälä 2002). Tässä on järjestöjen voimavara oppimisen tukijana.

Muutokseen tähtäävää eli transformatiivista oppimista edistäviksi asioiksi aineistossamme nousivat mahdollisuus ja ohjaus reflektointiin sekä vuorovaikutus. Järjestökoulutuksessa opiskelu kulkee rinta rinnan arkisen tekemisen kanssa, jolloin se mahdollistaa aiemmin opitun syventämisen ja uusintamisen. Tällaisen tavan oppia osallistujat myös kokevat mielekkääksi.

Koulutusten vahvuutena järjestöissä on uuden teoreettisen aineksen ja käytännön tekemisen vuorottelu, vertaisopintoryhmien puolestaan vuorovaikutus ja yhteinen reflektointi. Näitä yhdistäen on mahdollista aikaansaada muutosta, joka mahdollistaa sivistymistä.

Neljä näkökulmaa järjestölliseen sivistykseen

- Järjestö- ja kansalaistoiminnan yhteydessä toteutettavissa koulutuksissa ja opintoryhmissä on hyvä yhdessä keskustella siitä, millaista muutosta oppimisella ja toiminnalla tavoitellaan? Onko osallistujilla yhteinen näkemys asiasta?
- Järjestöt ja yhdistykset ovat jo sinällään monipuolisia oppimisympäristöjä, ja ne voivat pienilläkin pedagogisilla ratkaisuilla edistää oppimista. On myös hyvä muistaa, että paitsi vaihtuvien jäsenten, myös oppimiseen liittyvän jatkuvan aktivoinnin näkökulmasta toisto on hyvä työväline.
- Tiedon, oppimisen ja toiminnan keskinäistä yhteyttä syventää järjestöissä erityisesti toiminta. Voiko opittua soveltaa arkielämässä, yhdistyksen kehittämisessä tai kansalaisvaikuttamisessa? Tälle tulee avata mahdollisuuksia.
- Vuorovaikutus korostuu uudistavassa oppimisessä. Tätä voidaan syventää osallistumista ja osallisuutta lisäämällä. Kansalaisjärjestöjen tulee säännöllisesti arvioida käytäntöjään tästä näkökulmasta.

Henriikka Vainio-Östergård

8. Kestävä elämä edellyttää sivistymistä

Viheliäiset ongelmat ovat viheliäisiä, koska niiden ratkaiseminen on niin vaikeaa. Ilmastonmuutoksen hidastamista tai pysäyttämistä on yritetty monin eri tavoin, mutta keinot itsessään ovat synnyttäneet usein uusia ongelmia. Viheliäisten ongelmien kestävämpi ratkaisu onnistuu vasta, kun huomioidaan kaikki ongelmaan liittyvät tekijät (Lehtonen & Salonen & Cantell 2019). Aineistossamme esiintyi oppimista kestäviin elämäntapoihin myös systemisen ajattelun näkökulmasta, joten järjestökoulutuksen voidaan ajatella edistävän kestävä sivistystä.

Opetus- ja kulttuuriministeriön (2020) linjausten mukaisesti opintokeskuksen toiminnassa mukana olevat järjestöt ovat automaattisesti sitoutuneet edistämään YK:n Agenda 2030 -ohjelmajulistuksen tavoitetta 4, joka keskittyy hyvään koulutukseen, sekä sen alatavoitetta 4.7 kestävä kehityksen tietojen ja taitojen oppimisesta:

“ [Tavoitteena on] varmistaa vuoteen 2030 mennessä, että kaikki oppijat saavat kestävä kehityksen edistämiseen tarvittavat tiedot ja taidot esimerkiksi kestävä kehitystä ja kestäviä elämäntapoja, ihmisoikeuksia, sukupuolten tasa-arvoa, rauhan ja väkivallattomuuden kulttuurin edistämistä, maailmankansalaisuutta, kulttuurien monimuotoisuuden sekä kulttuurin osuutta kestävässä kehityksessä arvostavan koulutuksen kautta.” (Kestävä kehityksen toimikunta 2021)

Halusimme tätä julkaisua varten selvittää, kuinka merkityksellinen tekijä kestävä elämä on suomalaisessa järjestökoulutuksessa, ja millaista kestävyttä koulutukset tuottavat. Toteutuvatko alatavoitteen 4.7 kriteerit järjestökoulutuksessa? Entä kattaako suomalainen järjestökoulutus selvästi myös muita Agenda 2030 tavoitteita? Ja jos kyllä, niin minkälaista oppimista koulutukset tuottavat?

Koulutus kestävän elämän äänitorvena

YK:n ohjelmajulistuksen alatavoitteen 4.7 mukaista kestävään elämään oppimista sisältyi jokaisen esimerkkiryhmämme opintosuunnitelmaan. Joissain koulutuksissa painotettiin vain yhtä kestävyysteemaa, osassa useampia. Aineiston mukaan koulutus on tässä suhteessa ollut laadukasta, jos siihen on sisältynyt seuraavia tekijöitä:

- kestävään elämään liittyvä aihe
- kestävien elämäntapojen edistäminen ja niiden oppiminen

Kestävään elämään liittyvä aihe esiintyi jo sellaisenaan monen tarkastelemamme koulutuksen nimessä. Näissä kestävä kehityksen eri ulottuvuudet liittyvät selvästi yhteen: Ilmastoystävällinen ravinto, kansainvälisyys, osallisuus ja hyvinvointi -vertaisopintoryhmä, Terve luonto, terve mieli -koulutus). Koulutusten esittelyt Sivistysverkossa korostivat kestävien elämäntapojen edistämistä koulutusten tärkeimpänä tavoitteena. Keskeistä kestävään elämään oppimisen voidaan ajatella olevan koulutuksissa, joissa esiintyy systeemistä, eli muutoksen tähtäävää ajattelua. Laadukas koulutus määriteltiin puolestaan paljon tiedollista asiaa sisältäväksi opetuksiksi, ja perinnetietoisuuden opettamisen ohella se liitettiin tämän hetken ilmiöiden opettamiseen.

Monessa haastattelussa korostui kestävien elämäntapojen edistämisen ja niitä tukevien valintojen oppiminen. Tämä saattoi toteutua koulutuksessa tiedollisena tai taidollisena oppimisena, ja se nousi erityisesti esille vertaisopintoryhmiin osallistuneiden haastatteluista muutoksena:

”Ruoka-asioissa [oli] semmoista kestävä kehityksen asiaa, mitä siellä Martta-illoissa on opittu. Ettei tulis sitä jätettä niin paljon, semmoista turhaa jätettä. Mausteidenkin järkevä ostaminen, että ostaa mahdollisimman vähän, jos ei käytä sitä maustetta paljon [...] Talouteen ja kestävä kehityksen asiaan myös, kun osa mausteista tulee maailmalta, että onko olemassa suomalaista vaihtoehtoa.” (Ilmastoystävällinen ravinto, kansainvälisyys, osallisuus ja hyvinvointi -vertaisopintoryhmäläinen)

Hyvän koulutuksen toteutumista pidetään tärkeänä suomalaisten järjestöjen koulutustoiminnassa. Myös kasvatusalalla ammattilaisilla on tarve lisätä keinoja kestävien elämäntapojen edistämiseen, ja järjestökoulutus vastaa tähän tarpeeseen osana vapaan sivistystyön toimintaa. Kasvatuksen ja aikuiskasvatuksen parissa toimivat tarvitsevat kipeästi materiaaleja ja toimintatapoja ilmastohuolen kohtaamiseen ja tiedon välittämiseen (Lihavainen 2020).

Koulutuksen laatu ja määrä on kirjattu monen järjestön toimintasuunnitelmaan strategisena tavoitteena. Kestävä elämän koulutuksen toteuttaminen vaatii kuitenkin järjestöiltä myös oman paikkansa hahmottamista osana kestävä kehitystä (Hannukainen 2020, 24).

Kurssimuotoisen koulutuksen järjestäjät korostivat koulutuksen laadullisuutta muita enemmän. Heillä vaikuttaa olevan melko hyvä käsitys siitä, miten heidän järjestönsä edistää kestävä kehitystä. Kurssiohjelmiin oli tietoisesti valittu kestävä kehitystä edistäviä aiheita, ja osallistujat pystyivät vahvistamaan niillä tietojaan. Sen sijaan kestävä elämän näkymistä arjen toimintatapojen muutoksina korostivat eniten vertaisopintoryhmien osallistujat. Heille yhteisöllisyys ja vuorovaikutus toimivat keskeisenä kannustimena oman toiminnan muuttamiselle.

Vastuullinen kuluttaminen koulutussisällön keskiössä

Hyvän koulutuksen tavoitteen lisäksi viisi koulutusta kahdeksasta korosti Agenda 2030:n vastuullisen kuluttamisen tavoitetta 12, jossa tähdätään siihen, että vuoteen 2030 mennessä kestävästä kehityksestä ja luontoa suosivista elämäntavoista ollaan tietoisia kaikkialla.

Vastuullisen kuluttamisen tavoite kytkeytyy siten läheisesti myös oppimisen tavoitteeseen, ja sen toteutumisen ehtoina toimii kaksi erilaista tekijää:

- Kestävä kehitystä ja luontoa suosivan vaihtoehdon lisääminen totutun rinnalle
- Oman toimintatavan muuttaminen kestävä kehitystä ja luontoa suosivammaksi

Järjestökoulutuksissa tietoisuutta vastuullisesta kuluttamisesta kasvatetaan korostamalla kestävien elämäntapojen vaikutusta ilmastonmuutokseen. Vastuullinen kuluttaja tulee tietoiseksi vaihtoehdoista ja oppii tekemään ilmaston kannalta parempia valintoja, kuten suosimaan kotimaisia ruoka-aineita ulkomaisten sijasta tai korjaamaan rikkiäisen vaateen.

Selvimmän vastuullisen kuluttamisen eetos tulee aineistossa esille vertaisopintoryhmäläisten kommentteissa siitä, kuinka oma tietoisuus ympäristö vastuullisuudesta on kasvanut, ja miten oma toimintatapa on sen seurauksena muuttanut:

”Esimerkiksi täällä meidän alueella ei ole muovin keräystä, mistä olen ottanut yhteyttä jätehuoltoon. Kun sehän tarkoittaa sitä, että kaikki laittaa sekajätteeseen ne sitten ja se on ihan eri asia. Meillä on ruvettu tekemään nyt ainakin vuoden päivät silleen, että me viedään [ne] sinne Nilsiälle ja Juankoskelle, missä keräys on.” (Metsä, metsän henki -vertaisopintoryhmäläinen)

Toiminnan muuttaminen omassa arjessa ei ole välttämättä helppoa. Kestävien elämäntapojen ylläpito saatetaan mieltää haasteeksi, kun yhteiskunnan toimintatapa eroaa yksilön toimintatavasta. Lahti (2020) kirjoittaa yhteiskunnallisen muutoksen kolmesta tasosta, joilla muutos tapahtuu. Näitä kutsutaan myös transformaation kolmeksi kehäksi: sisimmän kehän tasolla muutos tapahtuu käyttäytymisessä ja teknologiassa, keskimmäisellä kehällä poliittisessa järjestelmässä ja rakenteissa. Vasta uloimmalla kehällä tapahtuva yhteiskunnallinen muutos toteuttaa muutoksen arvoissa, ajattelumalleissa ja ihanteissa.

Koulutus on edellisessä esimerkkilainauksessa tuottanut yksilötasolla oppimista transformatiivisena muutoksena, mutta yhteiskunnallinen muutos ei vaikuta etenevän samassa tahdissa: sen muutos kohti kestäväää elämää ei tässä tapauksessa ole vielä edennyt uloimmalle kehälle.

Ilmastoteoista systeemiseen kestävyteen?

Myös Agenda 2030:n ilmastotekoja -tavoite esiintyy haastatteluaineistossa kestävään elämän sisältönä. Alatavoitteen 13.3 määritelmä kuuluu seuraavasti:

“[Tavoitteena on] parantaa ilmastonmuutoksen hidastamiseen, sopeutumiseen, vaikutusten lievittämiseen ja ennakkoarvioitukseen liittyvää koulutusta, tietämyksen lisäämistä sekä kansalaisten ja instituutioiden valmiuksia.” (Kestävä kehityksen toimikunta 2021)

Koulutuksen ja sen antamien valmiuksien yhdistäminen ilmastonmuutoksen osa-alueisiin edistää systeemistä ajattelua. Kristiina Hannukaisen (2020) mukaan systeeminen ajattelu toteutuu järjestöjen toiminnassa, kuten koulutuksissa, kun se avaa kestävään elämän keskinäisriippuvuuksia, jolloin osallistujat huomaavat asioiden, tekojen ja tapahtumien välillä yhteyksiä, sekä sen, kuinka niihin on omalla toiminnalla mahdollista vaikuttaa.

Systeeminen ymmärrys eli keskinäisriippuvuuksien ymmärrys nousee haastatteluaineistosta esiin etsittäessä ilmastotekoja-tavoitteen toteuttamista seuraavien ehdoin:

- Tietoisuuden lisääminen ilmastonmuutoksesta
- Oman toiminnan keinot vaikuttaa ilmastonmuutokseen

Ilmastonmuutostietoisuuden lisääminen korostuu erityisesti niissä koulutuksissa, jotka käsittelevät ekologisia teemoja riippumatta siitä, onko kyseessä vertaisopintoryhmä vai koulutus. Asioiden, tekojen ja tapahtumien välinen keskinäisriippuvuus kytkeytyy ilmastoaiheeseen hyvin konkreettisesti: esimerkiksi Terve luonto, terve mieli -koulutus yhdistää koulutussisältöön ekologisen (ilmastonmuutos, metsäkato), taloudellisen (tuotantoketjujen muutostarve), kulttuurisen (mm. runonlausuntaa ja musiikkiesityksiä) ja sosiaalisen kestävyuden (yhdessä tekeminen) ulottuvuudet.

Oman toiminnan keinot vaikuttaa ilmastonmuutokseen nousevat esiin esimerkiksi niissä koulutuksissa, jotka keskittyvät kädentaidollisten tietojen ja taitojen lisäämiseen:

”Hankkeessa on kaksi linjaa. On tällainen ‘pidä pitkään’ ja pitämällä pitkään ne hiilidioksidipäästöt vähenee ja ‘hankin harkiten’ on sitten eettinen, sosiaalinen ja kulttuurinen kestävyys mukaan. Pystyy tunnistamaan sitä ketjua ja hankkii vain tarpeelliseen tai lainaksi.” (Green Wardrobe –koulutus)

Koulutus korostaa monen eri tekijän keskinäisriippuvuuksien ymmärtämistä keinoina, joilla ilmastonmuutokseen on mahdollista vaikuttaa itse. Aineistosta on havaittavissa, että kestävyysajattelun ja kestävien elämäntapojen painottaminen tukee myös ilmastotavoitteen toteutumista. Kuten muidenkin aineistostamme esiin nousseiden kestävyysteemojen kohdalla, se tarjoaa aineksia sivistymiselle, jonka avulla voidaan pyrkiä ratkaisemaan viheliäisiä ongelmia.

Neljä näkökulmaa järjestölliseen sivistykseen:

- Agenda 2030 -ohjelman tavoite kestävään elämään oppimisesta toteutuu järjestökoulutuksessa, mutta koulutusten omat tavoitteet vaikuttavat toteutuvan kurssimuotoista koulutusta paremmin vertaisopiskelleiden arjessa.
- Järjestökoulutuksiin osallistuneiden palautteessa korostuu vastuullinen kuluttaminen ja ilmastoystävällisten valintojen oppiminen, mutta ymmärtävätkö osallistujat ja järjestöt, että koulutuksen aikaansaama transformatiivinen muutos omassa toiminnassa on merkki sivistyksestä?
- Järjestöillä on keinoja edistää systeemisen ajattelun mukaisia kestävä elämän taitoja, mutta miten opitut asiat pysyvät ja leviävät käytössä, jos yhteiskunnan transformatiivinen muutos ei etene samaan tahtiin?
- Järjestöt kaipaavat kipeästi arvioinnin työkaluja koulutustensa tuottamasta sivistyksestä toimintasuunnitelmien ja koulutusstrategioiden tueksi.

Lea Lihavainen ja Marion Fields

9. Järjestössä oppiminen tuottaa sivistystä

Järjestömuotoista sivistystyötä viitoittavat elementit ovat yhteisö ja yksilön kasvu, jotka liittävät järjestöt osaksi sivistysliikettä (vrt. esim. Harju 2012). Niiden edellyttämästä oppimisesta olemme tehneet aineistostamme runsaasti havaintoja.

Seppo Niemelän (2011) mukaan sivistysprosessissa ihmisestä kehittyi uutta luova toimija, joka kykenee itsenäisesti määrittämään omaa suhdettaan ympäröivän yhteiskunnan arvoihin ja toimintatapoihin. Järjestöjen toiminnassa omaehtoisuus ja suhteen rakentaminen yhteisöön ja ympäröivään yhteiskuntaan ovat luontaisia. Järjestöjen koulutus- ja opintotoiminta heijasteleekin suomalaisen valistuksen ja sivistyksen sekä vapaan sivistystyön kehitystä: järjestöjen rooli on siirtynyt kansan valistamisesta ihmisten omaehtoisen itsensä kehittämisen työssijaksi.

Vapaassa sivistystyössä järjestömuotoisen sivistystyön tehtävänä nähdään erityisesti aktiiviseen kansalaisuuteen kasvu ja kasvatus. Järjestöjen vaalima yhteisöllisyys ja osallisuus rakentavat sosiaalista pääomaa, jonka on usein todettu tukevan ihmisten hyvinvointia ja kansakunnan menestymistä (esim. Harju 2013).

Tätä selvitystä varten toteutetuissa haastatteluissa ei suoraan kysytty, mikä haastateltavien mielestä on, tai edistää sivistystä, mutta järjestöissä oppimisen suhde sivistykseen avautuu välillisesti transformatiivisen oppimisen kautta. Siinä korostuvat muutos, persoonallisuuden kehittyminen ja kyky toimia yhdessä ja vaikuttaa. Merkittävässä roolissa on selvityksen luonteen takia kestävä sivistyksen ideaali, erityisesti yksilön eettisessä kehityksessä.

Yhdessä toimiminen luo sivistystä

Järjestöjen luomien yhteisöjen voima näkyy läpi koko aineiston: aatteellisessa organisaatiossa opiskelu yhdessä innostaa ja motivoi, vuorovaikutus mahdollistaa ymmärryksen syventämisen, ja yhdessä tekeminen palkitsee. Koulutusmenetelmien pitää tukea vuorovaikutusta ja reflektiota eli olla osallistavia. Erityisesti tähän on kiinnitettävä huomiota verkkokoulutuksessa, joka on vielä osalle järjestöistä uutta. Lyhenevät koulutukset mahdollistavat tätä kuitenkin järjestöissä koko ajan vähemmän.

Järjestökoulutuksissa osallistujat toimintaan valmentautumisen lisäksi rakentavat maailmankuvaansa ja identiteettiään, minkä voidaan nähdä yksilöitä ja yhteisöjä yhdistävänä sivistymisenä, kuten tässä esimerkissä:

”Kuvittelen, että mitä vahvemmin ihmiselle tulee maailmankuva ja vakaumus, niin totta kai se säteilee monin eri tavoin. Joku taitteen kautta joku politiikan ja tekemisen kautta. Joku opettamisen kautta toinen tietokirjan tekemisen kautta [...] semmoista kollektiivista painopisteen muutosta, jolloin saadaan monenlaisia vaikutuksen muotoja.” (Terve luonto, terve mieli -vertaisopintoryhmäläinen)

Paikallinen kansalaisaktiivisuus ja lähidemokratia ovat Suomessa voimistuneet viime vuosikymmeninä ja järjestöjen rooli on olla mm. vaikuttamisen ja hyvinvoinnin tukija. Järjestöissä ja niitä lähellä olevissa toimintaryhmissä toimiminen ja kouluttautuminen voi myös olla osa laajempaa nykyistä sivistysliikettä, jossa paikallinen ja maailmanlaajuinen taso käyvät vuoropuhelua, kuten Euroopan Sivistysverkoston sivistysmanifestissa (European Bildung Network 2021). Tässä on tila myös järjestöille. Terve luonto, terve mieli -koulutusta järjestävä Kohtuus-liike kertoo haastateltujen henkilöiden äänellä kasvattavansa ”ekososiaalisesti sivistyneitä ja aktiivisia kansalaisia”.

Itsensä kehittämisestä persoonallisuuden kasvuun

Yksilön sivistymisprosessin osana nähdään kasvu autonomiaan ja omien voimavarojen löytämiseen. Esimerkkinä tästä toimivat aineiston kurssi-muotoiset koulutukset, joissa edistettiin työllistymistä tai voimavarojen etsintää luontosuhteen vahvistumisen kautta.

Vapaan sivistystyön tehtäväksi nähdään ihmisen omien arvojen ja merkitysten löytämisen tukeminen. Aineiston perusteella tämä näyttäisi hyvin toteutuvan vertaisopintoryhmien toiminnassa, vaikka kurseillekin koettiin vaikuttavien luennoitsijoiden aikaansaamia havahduttavia tiedollisia elämyksiä.

”... , että hei mä oikeesti osaan ja löytää itsestäni semmoiset välineet ja kaiken, että minussa on näin paljon kaikkea, että oon näin taitava ja osaan tehdä.” (Tieto kierto -ryhmäläinen)

Vertaisopintoryhmät jatkavat vapaan sivistystyön perinteistä työmuotoa, opintokerhotoimintaa. Sen käynnistyttyä 1920-1950 -luvulla sivistyminen ymmärrettiin tietojen kartuttamisena. Tuolloin Olla Teräsvuoren ja Rajaseudun Kansankorkeakoulu yhdistyksen Pohjois-Karjalassa synnyttämä ja Opintokeskus Siviksen työtä edeltänyt opintokerholiike voidaan nähdä myös sivistysliikkeenä (Kinnunen 2005).

Vertaisopintoryhmän kiireetön ja yhteisöllinen toimintatapa tarjoaa nykyhetkessä tilan pohtia ja punnita arvoja ja käsitellä yksilön haasteiden lisäksi ilmastonmuutoksen kaltaisia viheliäisiä ongelmia. Myös tunteiden käsittely on tärkeä, mutta usein ylenkatsottu osa aikuisten omaehtoista oppimista, transformaatiota ja sivistymistä (Laininen 2018).

”Ryhmään tullaan kyllä vaikka ei ees tekis käsitöitä, mutta näkee muita ihmisiä. Sehän on just tämmöistä vertaistukea ja sosiaalista tukea, sanotaan näin. Yksinäiset tulevat hakemaan vertaistukea Martoista.” (Ilmastoystävällinen ravinto, kansainvälisyys, osallisuus ja hyvinvointi -vertaisryhmäläinen)

Kestävän sivistyksen ytimessä

Kestävän elämän arvot ovat olleet järjestöllisen sivistyksen ydintä jo pitkään. Opintokeskus Siviksessä aihepiiri on huomioitu jo 1970-1980-luvuilla, esimerkkinä opintomateriaali Vähempikin riittää (1983). Arvojen pohjalta nousevan toiminnan merkitys tulee esille myös haastattelemiemme Taito Pirkanmaan työntekijöiden koulutusaiheiden valinnassa:

”Aattelen, että koulutuksen järjestäjänä ja toiminnan toteuttajana se on vähän meidän vastuukin ottaa näitä asioita huomioon siinä toiminnassa. Tavallaan, että toimitaan sen arvopohjan mukaan ja edistetään sellaisia asioita. (Green Wardrobe –hanke)

Vapaan sivistystyön organisaatioita yhdistää enenevästi pyrkimys ekososi-aaliseen sivistykseen. Opintokeskusten tukemalle järjestömuotoiselle sivistystyölle on tässä oma paikkansa, sillä siinä yhdistyvät arvot ja toiminnallisuus. Yhteisellä opiskelulla ja yhdessä sivistymisellä on yhteys järjestössä koko toiminnan vaikuttavuuteen, minkä tulee näkyä strategisissa tavoitteissa, ja sen seuraamiseen on oltava työkalut.

Julkaisumme aineistossa korostuivat erityisesti vastuulliseen kuluttamiseen ja ilmastoystävälliseen elämään liittyvät teemat, olihan selvityksen keskiössä kestävään elämään liittyvä koulutus:

”On ihanaa että on tämmöisiä järjestöjä ja nämä teemat eri tahoilta tulevat esille, että itse heräisi ja heräisi sitten myöskin läheiset ja nuoret muistuttamaan tästä, miten tärkeä meille luonto on.” (Metsä, metsän henki -vertaisopintoryhmäläinen)

On kuitenkin huomattava, että kaikessa järjestöjen koulutuksessa ne edustavat varsin pientä osaa. Tällä hetkellä on tarvetta lisätä kestävyysteemojen roolia järjestökoulutuksessa, koska järjestöillä on kasvava tarve edistää kestävä elämää ja oppia siinä tarvittavia taitoja (Hannukainen & Fields 2021).

Järjestökoulutus merkityksellisuuden vahvistajana

Joutsenvirta ja Salonen (2020) ovat todenneet, että yhteiskunnissa, joissa materiaaliset perustarpeet on tyydytetty, tyytyväisyyden ja hyvän elämän lähteitä tulisi etsiä merkityksellisuuden kokemuksista. Ihminen haluaa tulla nähdyksi ja kuulluksi, ja saada tunnustusta omasta arvokkuudestaan. Merkitys syntyy suhteessa muihin, toimimalla yhdessä muiden ja yhteisön hyväksi.

Järjestökoulutus näyttäytyy mahdollisuutena yhteisöllisyyteen. Osallistujille oli tärkeää, että koulutus oli maksutonta ja saavutettavaa. Kuten vapaan sivistystyön koulutukseen osallistuminen, myös järjestötoimintaan osallistuminen on perinteisesti kasautunut hyväosaisille, jolloin järjestöjen sivistysroolin vahvistamiseksi niiden tulee toiminnallaan puhutella laajempia joukkoja. Tästä oli esimerkkinä Käsi- ja taideteollisuusliitto Taito ry:n Korjaa, paikkaa ja parsi -kampanja, jossa kestävä elämäntapaa edistettiin verkossa opetusvideoiden ja saavutettavien lyhytkurssien avulla.

Järjestöjä on moitittu siitä, että esimerkiksi niiden ilmastoon liittyvä koulutus tuottaa ennemminkin tietoisuutta kuin oppimista ja transformaatiota, mutta kampanjointi yhdistettynä koulutukseen ja jakamiseen saattaa jättää isomman jäljen.

Valistamisesta yhteiskehittämiseen: järjestöllisen oppimisen ja sivistyksen tulevaisuus?

Suomalainen vapaa sivistystyö on osittain muotoutunut kansalaisjärjestöjen valistus- ja sivistystyön pohjalta. Vuosikymmenien myötä järjestöjen sivistyksellinen rooli on kuitenkin himmentynyt. Sivistys koetaan isoksi ja yleväksi asiaksi, jota yksittäinen järjestö ei välttämättä koe voivansa edistää:

”Sivistys sanana ei niinkään tule esiin meidän toiminnassa, mutta viisaus kyllä. Sivistys ja viisaus meillä ehkä ajatellaan samana asiana.” (Terve luonto, terve mieli -vertaisopintoryhmäläinen)

Ylhäältä alaspäin toimiva valistuksellinen sivistys ei tässä ajassa enää ole toimivin tapa lähestyä aihetta. Aineistossamme positiivisessa valossa näyttäytynyt vertaisoppiminen ja sen mahdollistama yhteiskehittäminen ovat avaimia tämän hetken ja tulevaisuuden sivistymiseen järjestötoiminnassa. Vertaisoppimisen suurempaa näkyvyyttä on haettu myös vapaan sivistystyön visioissa muun muassa sen omaehtoisuuden ja yhteisöllisyyden takia (Pätäri jne. 2019). Yhdistettynä järjestöjen asiantuntemuksen alaan liittyviin koulutuksiin, joissa tietoja ja taitoja voidaan vahvistaa, vertaisuus tarjoaa mahdollisuuden reflektioon, tunteiden käsittelyyn ja näkyväksi tulemiseen.

Järjestökoulutuksessa sivistymisen edellyttämä muutos koski aineistossa vahvasti yksilöä ja tämän käyttäytymistä eettisenä kuluttajana ja kansalaisena, mutta sillä oli myös vaikutusta arvoihin (vrt. Lahti 2020). Yhteiskunnalliseen tai ihmisten asenteisiin vaikuttaminen näkyi aineistossa myös, mutta vähäisempänä.

Järjestöissä itsessään tapahtuvaa muutosta kohti kestävämpää toimintaa ei aineistossa juurikaan kuvailtu, vaikka siihen liittyvälle osaamiselle on tällä hetkellä suuri tarve. Vaikuttaakseen yhteiskuntaan ja ihmisten asenteisiin järjestöjen tulee tarjota erilaisia tapoja sivistymiseen esimerkiksi kehittämällä vertaistoimintaa ja panostamalla koulutusmenetelmiin erityisesti verkkokoulutuksessa. Niiden tulee myös kyetä puhuttelemaan hyvin erilaisia ihmisiä ja käymään heidän kanssaan dialogia. Järjestöllisen sivistyksen voisi suoda näkyvän myös pyrkimyksenä laajempaan arvojen ja rakenteiden uudistamiseen yhteiskunnassa.

Hyvin tiivistetysti voimme vastata kysymykseen *Millaisia näkökulmia oppimiseen ja sivistymiseen järjestökoulutus avaa?* seuraavasti:

- 1) Järjestöjen koulutus on uudistavaa. Oppiminen muuttaa ajattelua kestävästä elämästä. Se vaikuttaa kulutusvalintoihin ja lisää jonkin verran myös yhteiskunnallista vaikuttamista.
- 2) Aatteellisuus ja toiminnallisuus merkitsee oppijoille paljon.
- 3) Vuorovaikutus on merkittävä oppimisen tuki.
- 4) Yhdessä toimimalla oppimisesta muokkautuu sivistystä.

10. Lähdeluettelo

Lähdeteokset

Fields, M. 2020. Valistusta kestävästä elämästä vai oppimista kestäväan elämään? Teoksessa K. Hannukainen (toim.) Kestävän elämän muutosvoimaa järjestötoiminnasta, s. 25-31. Helsinki: Opintokeskus Sivis. https://www.ok-sivis.fi/media/materiaalit-osio/selvitykset-ja-tutkimukset/kestavan_elaman_muutosvoimaa_jarjestotoiminnasta_opintokeskus_sivis.pdf (haettu 3.6.2021).

Fields, M. ja Hannukainen, K. 2021. Järjestöjen osaamistarpeet ja koulutuksen trendit. Helsinki: Opintokeskus Sivis. <https://www.ok-sivis.fi/media/materiaalit-osio/selvitykset-ja-tutkimukset/julkaisu-sivis-osaamistarveysely-2020.pdf> (haettu 31.5.2021).

Fields, M. ja Valanne, M. 2005. Koulutus järjestön voimavarana. Helsinki, OK-opintokeskus. <https://www.ok-sivis.fi/media/materiaalit-osio/selvitykset-ja-tutkimukset/koulutus-jarjeston-voimvarana.pdf> (haettu 31.5.2021).

Hannukainen, K. 2020. Järjestöt ja kestävä elämän koulutus. Teoksessa K. Hannukainen (toim.) Kestävän elämän muutosvoimaa järjestötoiminnasta, s. 20-24. Helsinki, Opintokeskus Sivis. https://www.ok-sivis.fi/media/materiaalit-osio/selvitykset-ja-tutkimukset/kestavan_elaman_muutosvoimaa_jarjestotoiminnasta_opintokeskus_sivis.pdf (haettu 3.6.2021).

Hannukainen, K. ja Fields, M. 2021. Järjestökoulutus kestävä elämän tukijana. *Aikuiskasvatus* 2:2021, s. 148-155.

Harju, A. (toim.) 2013. Vapaan sivistystyön eetosta etsimässä. Helsinki, Opintokeskus Kansalaisfoorumi.

Henriksson, H. 2017. Kansalaisjärjestöt ja valtavirtaistuvan globaalikasvatuksen episteeminen hallinta. *Kasvatus*, 48(5), 429–440.

Huhtanen, A. 2019. Verkko-opetuksen muotoilukirja. Helsinki: Aalto yliopisto. <https://fitech.io/app/uploads/2019/09/Verkko-oppimisen-muotoilukirja-v-1.4.1-web.pdf> (haettu 31.5.2021).

Joutsenvirta, M. & Salonen A.O. (2020) Sivistys vaurautena. Helsinki: Basam Books

Kinnunen, E. 2005. Olla Teräsvuori Kansansivistäjä, runoilija, tutkija. Jyväskylä: Gummerus.

Laininen, E. 2018. Transformatiivinen oppiminen ekososiaalisen sivistyksen mahdollistajana. Ammattikasvatuksen aikakauskirja 5/2018, s. 16-38.

Lahti, V-M. 2020. Sivistys turvaa tulevaisuutta. Teoksessa K. Hannukainen (toim.) Kestävän elämän muutosvoimaa järjestötoiminnasta, s. 11-14. Helsinki: Opintokeskus Sivis. https://www.ok-sivis.fi/media/materiaalit-osio/selvitykset-ja-tutkimukset/kestavan_elaman_muutosvoimaa_jarjestotoinnasta_opintokeskus_sivis.pdf (haettu 3.6.2021).

Lansbury Hall, N. & Taplin, R. 2007. Revolution or inch-by-inch? Campaign approaches on climate change by environmental groups. Environmentalist 27, 95–107.

Lehtonen, A., Salonen A. and Cantell H. 2019. Climate Change Education: A New Approach for a World of Wicked Problems. Sustainability, Human Well-Being, and the Future of Education (edited by) Justin W. Cook, 2019.

Lihavainen, L. 2020. Tieto kiertoon -toiminnalla lievennystä nuorten ja aikuisten ilmastohuoleen. Selvitys vuonna 2020 toteutusta Tieto kiertoon -toimintamallin tunnetuksi tekemisestä ja ryhmätoiminnan synnyttämisestä. Opintokeskus Sivis, Itä-Suomen aluetoimisto. https://opintokeskussivis.sharepoint.com/:w:/s/Aktiivinenkansalainen/EYvU-UwxpkZGkdGP51HenkMBS5sB0MoX6xIL84HRh_P10w?e=3LZn3q (haettu 4.6.2021).

Manninen, J., Karttunen, A., Meriläinen, M., Jetsu, A. & Vartiainen, A. 2019. Hyvinvointia ja sosiaalista pääomaa -kansalaisopiston merkitys kunnalle ja alueelle. Kunnallisalan kehittämissäätiön julkaisu 24 2019. https://kaks.fi/wp-content/uploads/2019/05/julkaisu_hyvinvointia-ja-sosiaalista-paa

omaa-kansalaisopiston-hyodyt-osallistujille-kaupungille-ja-alueelle-3.pdf (haettu 25.5.2021).

Mezirow, J. et al. 1998. Uudistava oppiminen. Helsinki: Miktor.

Niemelä, S. 2011. Sivistyminen. Sivistystarve, -pedagogiikka ja -politiikka pohjoismaisessa kansansivistystraditiossa. Helsinki & Kuopio: KVS ja Snellman-instituutti.

Pätäri, J.; Teräsahde, S.; Harju, A.; Manninen, J. & Heikkinen, A. 2019. Vapaa sivistystyö eilen, tänään ja huomenna. Helsinki: Vapaa Sivistystyö ry.

Rauste von Wright M.; Soini, T.; von Wright J. 2003. Oppiminen ja koulutus. Helsinki: WSOY.

Robson, C. 1993. Real World Research. New York: John Wiley & Sons.

Räkköläinen M. ja Meriläinen R. 2018. Koulutus ja osaaminen kestävässä tulevaisuudessa. Ammattikasvatuksen aikakauskirja 5/2018.

Salonen, A. O. ja Bardy, M. 2015. Ekososiaalinen sivistys herättää luottamusta tulevaisuuteen. Aikuiskasvatus 1/2015, s. 4-15. <https://journal.fi/aikuiskasvatus/article/view/94118/52796> (haettu 31.5.2021).

Tynjälä P. 2002. Oppiminen tiedon rakentamisena. Konstruktivistisen oppimiskäsityksen perusteita. Tampere: Tammerpaino.

Valanne, M. 2015. Laatua järjestökoulutukseen. Teoksessa M. Fields ja M. Valanne: Koulutus järjestön voimavarana, s. 6-11. Helsinki: OK-opintokeskus <https://www.ok-sivis.fi/media/materiaalit-osio/selvitykset-ja-tutkimukset/koulutus-jarjeston-voimvarana.pdf> (haettu 31.5.2021).

Verkkosivut ja muut sähköiset lähteet

ALL-YOUTH – tutkimushanke 2020. Tulevaisuus nyt -tapahtumasarja. <http://tulevaisuusnyt.allyouthstn.fi/?publication=1> (haettu 3.6.2021).

European Bildung Network 2021. Global Bildung Manifesto. <https://europeanbildung.net/manifesto/> (haettu 4.6.2021).

Hannukainen, K. ja Fields, M. 2021. Järjestökoulutus kestävän elämän tuujijana. Aikuiskasvatus 2:2021, s. 148-155. <https://journal.fi/aikuiskasvatus/article/view/109324/64153>

Kestävän kehityksen toimikunta (2021) Kestävän kehityksen globaali toimintaohjelma Agenda 2030. <https://kestavakehitys.fi/agenda-2030> (haettu 14.6.2021)

Käsi- ja taideteollisuusliitto Taito ry 2021. Korjaa, paikkaa, parsi –haaste, kerro oma korjaustarinasi. <https://www.taito.fi/ajankohtaista/kerro-korjaustarina/> (haettu 4.6.2021).

Opetus- ja kulttuuriministeriö 2019. Opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalan kestävän kehityksen linjaus. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162183/OKM_2020_9.pdf (haettu 13.6.2021).

Opintokeskus Sivis 2021. Sivisverkko. <https://sivisverkko.ok-sivis.fi/#/koulutuskalenteri> (haettu 3.6.2021).

Ulkoministeriö ja Fingo 2021. Kestävän kehityksen edistämisen tiedot ja taidot -aamukahvisarja 10.5.2021. <https://blogs.helsinki.fi/kestavyyspankki/erilaiset-kestavan-kehityksen-mallit/> (haettu 31.5.2021).

Haastattelut

Joensuun MM-Martat. Ilmastoystävällinen ravinto, kansainvälisyys, osallisuus ja hyvinvointi -vertaisopintoryhmä. 24.2.2021.

Koillis-Savon Kalevalaiset ry. Metsä, metsän henki -vertaisopintoryhmä. 5.3.2021.

Luontoliitto. Itämeri-kouluvierailukoulutus. Koulutukseen osallistujat 4.3.2021. Kouluttajat 15.3. & 16.4.2021. Luonto-Liiton edustaja 12.4.2021.

Kohtuus vaarassa -liike. Yhteistoiminta Suomen luonnonsuojeluliiton Pohjois-Karjalan piiri ry:n kanssa. Terve luonto, terve mieli -koulutus ja vertaisopintoryhmä. Osallistujat. 2.3.2021.

Pohjois-Karjalan Martat ry. VIIRI-hanke ja Tieto-kiertoon -vertaisryhmä. 30.3.2021.

Taito Pirkanmaa, Green Wardrobe-hanke, työntekijät. 22.4.2021.

Taito Varsinais-Suomi ry. Taito ry. Korjaa, paikkaa ja parsi -koulutuskokoukset työntekijät. 8.4.2021.

Yhden Vanhemman Perheen Liitto ry. Voimaa vanhemmuuteen-kurssi. Ohjaaja ja liiton edustaja. 17.3.2021.

LIITE 1.

Haastatteluprosessin kuvaus

Kestävää sivistystä järjestöihin -hankkeen haastattelujen kohteet valikoituivat Opintokeskus Siviksen Sivisverkkoon ilmoitetuista koulutuksista. Etsimme koulutuksia, joiden aiheena oli ollut kestävän elämän teemoja, ja jotka olivat saaneet Siviksen myöntämää tukea. Etsimme jo menneitä kursseja ja koulutuksia, jotta saisimme esille koulutuksen myötä tulleen uuden oppimisen vaikutuksia. Sivisverkosta valikoitui kahdeksan eri järjestön koulutusta. Haastattelut toteutuivat helmi-huhtikuun 2021 aikana. Haastattelimme sekä järjestön tai yhdistyksen edustajaa, kouluttajaa tai vertaisopintoryhmän vetäjää sekä osallistujia. Haastattelut tapahtuivat etäyhteyksien kautta vallitsevan Covid-19 -tilanteen takia.

Haastattelut olivat puolistrukturoituja. Kysymysten runko toi esille oppimiseen vaikuttavien tekijöiden aiheet, merkitykset ja mahdollisuudet, joita halusimme selvittää. Jokainen haastattelu oli kuitenkin yksilöllinen vuorovaikutustilanne, joten niihin oli mahdollista lisätä tarkentavia tai täsmentäviä kysymyksiä tilanteen mukaan.

Haastattelun runko opiskelijalle:

- Mikä innosti osallistumaan koulutukseen/vertaisopintoryhmään?
- Mitä koit saaneesi/oppineesi? Voit pohtia vastausta suhteessa aiempiin tietoihin, taitoihin, eettisiin valintoihin
- Onko koulutus muuttanut Sinussa, elämäntavoissasi, valinnoissasi, arvoissasi jotain? Kuinka mahdollinen muutos tai osallistuminen koulutukseen/vertaisopintoryhmään näkyy arjessasi?
- Mitkä tekijät ovat tukeneet tai estäneet koulutuksen mahdollisesti tuomaa muutosta?
- Mitkä tekijät ovat tukeneet tai estäneet koulutuksen mahdollisesti tuomaa muutosta koulutuksen ulkopuolella?

- Miten seuraavat asiat ovat mielestäsi vaikuttaneet tässä koulutuksessa/vertaisopintoryhmässä oppimiseen: Kesto/pituus? Käytännön järjestelyt? - - - Oppimisympäristö? Toisten osallistujien/opiskelijoiden tuki tai ohjaus? Muut tekijät?

Haastattelun runko kouluttajille

- Mistä syntyi idea tämän koulutuksen tai vertaisopintoryhmän järjestämiseen?
- Kuinka tulit tähän koulutukseen tai vertaisopintoryhmään kouluttajaksi? (pyyntö järjestöltä, koulutustilaus, oma halu tai kiinnostus, olet itse ryhmässä mukana?)
- Mikä motivoi vetämään koulutusta?
- Miten itse tuet muiden oppimista ryhmässä?
- Miten seuraavat asiat vaikuttavat mielestäsi oppimiseen: Kesto? Käytännön järjestelyt? Oppimisympäristö? Opiskelijoiden tuki tai ohjaus? Osallistujien/opiskelijoiden motivoituneisuus? Kouluttajan/vetäjien asiantuntemus? Muut tekijät?
- Mitä käsityksesi mukaan koulutukseen osallistujille/vertaisopintoryhmään osallistujille tapahtuu tämän koulutuksen/vertaisopintoryhmän päättymisen jälkeen?

Haastattelun runko järjestölle?

- Mitä koulutuksessa opitulla tiedolla oppilas tekee?
- Miten koulutus edistää järjestön toiminta-ajatusta?
- Lähtekö idea koulutukseen jäseniltä? Yhdistyksestä? Keskusjärjestöltä? Mistä materiaali?
- Minkälaiset tahot syöttävät sisältöjä koulutukseen? Mistä teemat tulevat? (Opintokeskukset, hallitus, yksilöt)

Opintokeskus **Sivis**